

Wioletta Woźniak¹

Treść prawa łaski Prezydenta w świetle unormowań Konstytucji RP z 1997 r.

Streszczenie: Przedmiotem analiz uczyniono treść normy konstytucyjnej zawartej w art. 139 polskiej Konstytucji. Przepis ten od lat wzbudza w doktrynie liczne wątpliwości interpretacyjne. Z uwagi na to, że ani pojęcie prawa łaski, ani sposób w jaki może być okazana łaska przez Prezydenta RP nie zostało wyczerpująco zdefiniowane w Konstytucji a instytucja ta od dziesięcioleci jest stosowana, w doktrynie przyjmuje się pogląd, że jest to tzw. „pojęcie zastane”. Jego znaczenia należy więc poszukiwać w dotychczasowej, utrwalonej treści przepisu wynikającej z tradycji, doktryny prawniczej i orzecznictwa a także w sposobie rozumienia go w prawie, które obowiązuje. Przedmiotem analizy jest także problem, czy prawo łaski w Konstytucji z 1997 r. obejmuje instytucję abolicji indywidualnej? Autorka krytycznie ocenia, wprawdzie jednostkowe ale istniejące w praktyce każdej dotychczasowej prezydentury, nadużycia w zakresie wykorzystywania analizowanej instytucji.

Słowa kluczowe: Prezydent RP, prawo łaski, akt łaski, abolicja indywidualna, prawomocność skazania.

The content of the law of the President's grace in light of norms of the 1997 Constitution of the Republic of Poland

Summary: The subject of analysis was done using content of the constitutional norm contained in art. 139 of the Polish Constitution. This regulation has for years been aroused in the doctrine of numerous interpretational doubts. Due to the fact that neither the notion of the law of grace nor the manner in which grace may be shown by the President of the Republic of Poland it has not been exhaustively defined in the Constitution and this institution has been used for decades, the doctrine assumes that this is the so-called „The concept found”.

Its significance should therefore be sought in the existing, preserved content of the rule resulting from tradition, legal doctrine and jurisprudence as well as in the way of understanding it in the law that is in force. The subject of the analysis is also the question of whether the law of grace in the 1997 Constitution includes the institution of individual abolition? The author, however, criticizes the individual but existing practice of each of the previous presidential abuses in the use of the analyzed institution.

¹ Mgr Wioletta Woźniak – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Key words: the President of the Republic of Poland, the right of grant pardon, an act of pardon, individual abolition, forcevalidity of law of the conviction.

Konstytucja RP odnosi się do problematyki prawa łaski w rozdziale V dotyczącym urzędu Prezydenta RP, w którym ustrojodawca określił m.in. tryb wyboru, kompetencje i uprawnienia osobiste głowy państwa. Bezpośrednią podstawą prawną do stosowania ułaskawienia jest art. 139 w myśl którego „Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej stosuje prawo łaski. Prawa łaski nie stosuje się wobec osób skazanych przez Trybunał Stanu”. Treść tego przepisu pozostaje w związku funkcjonalnym z artykułem 144 ust. 3 pkt. 18 doprecyzowującym, że „obowiązek kontrasygnaty nie dotyczy stosowania łaski”. Jest to więc kompetencja Prezydenta RP, o charakterze osobistym i należy do grupy tzw. prerogatyw, a więc pozostaje poza wpływem i obowiązkiem kontrasygnaty Premiera, którą jako zasadę dla aktów urzędowych głowy państwa przewiduje Konstytucja.

Próbie charakterystyki ułaskawienia należy zacząć od stwierdzenia, że ustawa zasadnicza nie definiuje tego pojęcia. Jak słusznie zauważa A. Chorążewska nie stanowi również odesłania do ustawy określającej szczegóły wykonania tego prawa², jak czyni to m.in. w przypadku organizacji oraz trybu postępowania przed Trybunałem Stanu. Z treści art 139 wynika zatem prawo do stosowania łaski przez głowę państwa bez ustanowienia czy choćby zobowiązania do ustanowienia przepisów regulujących zakres upoważnienia do korzystania z tej kompetencji. Jedyne wyraźne ograniczenie tego prawa zawarte jest w zdaniu drugim przepisu o treści: „prawo łaski nie stosuje się wobec osób skazanych przez Trybunał Stanu”. Jest to bezwzględne wyłączenie podmiotowe, wynikające wprost z Konstytucji i nie może być ono w żadnych okolicznościach (nawet za zgodą Sejmu) zawieszane³. Obowiązująca Konstytucja wprowadziła to ograniczenie w zgodzie z naszą tradycją, gdyż „już postanowienia Konstytucji 3 maja 1791 r. przewidywały, że król może stosować prawo łaski prócz in criminibus status, a więc sprawców zbrodni stanu”⁴. Późniejsza Konstytucja „marcowa” z 1921 r., również w art. 47 stanowiła, że „(...) Prezydent nie może stosować tego prawa do ministrów, zasądzonych na skutek postawienia ich w stan oskarżenia przez Sejm (...)”. Wyjątek ten uzasadnia się tym, że występuje tutaj szczególny charakter czynów pozostających w zakresie właściwości Trybunału Stanu i na wypadek ich popełnienia zastrzega się odpowiedzialność o szczególnym charakterze, tj. odpowiedzialność konstytucyjną. Należy przy okazji podkreślić, że prawo łaski może stosować osoba zastępująca Prezydenta RP w sprawowaniu urzędu ad interim, bo Konstytucja wyklucza jedynie wykonywanie przez taką osobę prawa przedterminowego skrócenia kadencji Sejmu. To oznacza, że w pozostałym zakresie osoba taka wchodzi w pełnię praw i obowiązków prezydenckich, może zatem dyspo-

² Por. A. Chorążewska, *Model prezydentury w praktyce politycznej po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008, s. 249.

³ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym dawniej i współcześnie*, Rzeszów 2013, s. 426.

⁴ Por. K. Kozłowski, *Prawo łaski prezydenta RP. Historia. Regulacja. Praktyka*, Wyd. Beck, Warszawa 2013, s. 263.

nować także prawem łaski.

Na płaszczyźnie semantycznej „łaskę” rozumie się jako „przychyłość”, „wspaniałomyślność”, „łagodzenie pewnych uciążliwych obowiązków lub dolegliwości”, „obdarowywanie” itp.⁵. W znaczeniu jurystycznym „akt łaski” jest przejawem stosowania tzw. „prawa łaski”⁶. Encyklopedyczne znaczenie tego terminu oznacza „prawo darowania indywidualnie oznaczonej osobie prawomocnie orzeczonej kary, w całości lub części”⁷.

Związała treść normy konstytucyjnej zawartej w art. 139 od lat wzbudza w doktrynie liczne wątpliwości interpretacyjne w odniesieniu do prawa łaski⁸. Z uwagi na fakt, że ani pojęcie to, ani sposób w jaki może być okazana łaska przez Prezydenta nie zostało wyczerpująco zdefiniowane w Konstytucji a instytucja ta cieszy się wieloletnią praktyką stosowania, w doktrynie przyjmuje się pogląd, że jest to tzw. „pojęcie zastane”. Jego znaczenia należy więc poszukiwać w dotychczasowej, utrwalonej treści przepisu, wynikającej z tradycji, doktryny prawniczej i orzecznictwa a także w sposobie rozumienia go w prawie dotychczas obowiązującym⁹. Lakońnicznie sformułowany przepis zawarty w art. 139 nie jest więc pozbawiony treści a jego znaczenie należy „zdekodować”¹⁰ biorąc pod uwagę dotychczasową praktykę stosowania ale też i całokształt unormowań konstytucyjnych. Przepisu tego nie da się bowiem prawidłowo zinterpretować w oderwaniu od pozostałych postanowień Konstytucji, w szczególności od wyrażonego w art. 10 ust.1 Konstytucji postanowienia kreującego model trójpodziału władzy.

W doktrynie podkreśla się, że prawo łaski należy do środków równoważenia władzy sądowniczej, w warunkach podzielenia władzy w państwie na trzy władze (art. 10 ust. 1 Konstytucji). Zaznaczyć jednak należy, że poprzez stosowanie prawa łaski Prezydent nie uczestniczy w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości¹¹, a jedynie realizuje funkcję arbitrażu i równoważenia (hamowania) władz¹². W relacjach z wymiarem sprawiedliwości głowa państwa musi pamiętać o zasadzie niezależności sądów i niezawisłości sędziów. Konstytucja jasno precyzuje w swoim art. 175 ust 1, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości zastrzeżone jest dla sądów. Z tego też powodu Prezydent nie może pod żadnym pozorem wkraczać w ich kompetencje. Akt łaski jest więc jedynie instrumentem zapewniającym hamowanie się władz, czy też ich niezbędne równoważenie się. Jest to indywidualny akt głowy państwa wobec osoby skazanej. Nie może on polegać na zmianie orzeczonej kary poprzez wymierzenie innej¹³ ani też przyjmować formy dyskusji Prezydenta z organem orzekającym

⁵ Por. A. Murzynowski, *Ulaskawienie w Polsce Ludowej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 13 oraz por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 316.

⁶ Por. A. Murzynowski, *Ulaskawienie...*, dz. cyt., s. 8.

⁷ Por. <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/prawo%20laski.html> [18.06.2017].

⁸ Szeroko charakteryzuje je K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s.431-432 i n.

⁹ Por. R. Piotrowski, *Stosowanie prawa łaski w świetle Konstytucji RP*, „Studia Iuridica” 2006, XLV, s. 165 oraz zob. Uchwała SN sygn. akt I KZP 4/17 s. 28 oraz por. K. Riedl, *Koncepcja pojęć zastanych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 5(130), s. 95-96.

¹⁰ Zob. SN wyciąg z protokołu sygn. akt II KK 313/16, s. 3.

¹¹ Por. A. Murzynowski, *Ulaskawienie...* dz. cyt., s. 15.

¹² Por. Z. Witkowski, A. Bień-Kacała, *Prawo konstytucyjne*, Wyd. TNOiK, Toruń 2015, s. 383.

¹³ Por. tamże, s. 383, 384.

cym, podważającej zasadność orzeczenia. Prawo łaski pełni więc funkcję *sui generis* „wentyla bezpieczeństwa”¹⁴ w stosowaniu prawa. Daje możliwość w sytuacji gdy przemawiają za tym przesłanki sprawiedliwości i humanitaryzmu, uchylić lub złagodzić skutki prawne orzeczeń skazujących za popełnienie czynów zakazanych, wydanych w zgodzie z obowiązującymi przepisami prawa, a których nie było możliwości uwzględnienia w toku procesu sądowego¹⁵.

Należy więc podkreślić, że zastosowanie ułaskawienia nie oznacza zaniegowania wyroku i nie może polegać na jego uchyleniu lub zmianie. W sprawie tej wypowiedział się też Trybunał Konstytucyjny stanowiąc w swoim wyroku, że przesłanką wydania aktu łaski nie jest żadna okoliczność podważająca winę.¹⁶ Akt łaski udzielony przez Prezydenta nie oznacza więc uniewinnienia osoby skazanej prawomocnym wyrokiem sądu, która mimo ułaskawienia musi być uznawana za karaną (figuruje w Rejestrze Skazanych), aż do chwili formalnego zatarcia skazania.

Prawo łaski historycznie nawiązuje do grupy zwyczajowych uprawnień monarchów¹⁷. Trafnie kwalifikuje się je w doktrynie jako prawo pozostające w sferze kompetencji władczych głowy państwa¹⁸. Przemawia za tym fakt, że Prezydent może ułaskawić bez względu na to czy skazany akceptuje treść aktu łaski, czy nie. Ułaskawienie może więc przybrać postać aktu przymusowego ponieważ kształtuje sytuację prawną skazanego nawet bez konieczności uwzględnienia jego stanowiska¹⁹.

Nie ulega wątpliwości, że art. 139 Konstytucji nie upoważnia Prezydenta RP do wydania aktu amnestii, a więc nie daje mu prawa do uwolnienia od odpowiedzialności karnej bliżej nieokreślonej grupy osób²⁰. Wniosek ten potwierdza orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego w świetle którego, prawo łaski jest atrybutem głowy państwa i polega na wydaniu indywidualnego aktu urzędowego, odnoszącego się do personalnie oznaczonej osoby. Dotyczy więc darowania lub złagodzenia kary w konkretnej sprawie i ściśle określonej osobie²¹.

Z historycznego punktu widzenia, jedną z wielu form zastosowania łaski może być abolicja, która może przyjąć formę aktu zbiorowego lub abolicji indywidualnej²².

Jeśli abolicja byłaby aktem zbiorowym to polegałaby na darowaniu pewnych, określonych typów przestępstw lub zagrożeń karnych określając jednocześnie datę przed którą zostały popełnione. Oznacza to, że nie można wszcząć postępowania karnego o wskazane przestępstwo, a postępowanie już wszczęte należy umorzyć w każdym jego stadium. W przypadku gdyby już nastąpiło skazanie za wskazane

¹⁴ Pojęcia tego użył prof. Tomasz Grzegorzczak, por. też A. Mateja, *Po co istnieje prawo łaski. Duch przeciw literze*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 51.

¹⁵ Por. R. Głajcar, M. Migalski, *Prezydent w Polsce po 1989 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006, s. 190.

¹⁶ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 334 oraz zob. postanowienie TK z 21 lutego 2007 r., Ts 47/06, OTK B 2007, nr 1, poz.40.

¹⁷ Por. A. Mateja, dz. cyt.

¹⁸ Por. A. Chorążewska, *Model prezydentury w praktyce politycznej...*, dz. cyt., s. 249.

¹⁹ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 343.

²⁰ Por. A. Murzynowski, *Ułaskawienie w Polsce Ludowej...*, dz. cyt., s. 8.

²¹ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 316.

²² Por. tamże, s. 431.

w akcie abolicyjnym przestępstwo, ulega ono zatarciu²³. Jest to więc darowanie i pusczenie w niepamięć przestępstw, których sprawcy zostali ujawnieni, lecz jeszcze nie osądzeni, jak i tych, których sprawcy są nieznanymi (lub nie ujęci). Obowiązująca Konstytucja nie upoważnia Prezydenta RP do wydawania zbiorowych aktów abolicji. Jak wspomniano wcześniej prawo łaski jest instytucją wyjątkową, dotyczącą ułaskawienia indywidualnej osoby i tylko w sytuacji gdy przemawiają za tym szczególne względy sprawiedliwościowe, humanitarne czy tzw. racjonalność karania²⁴. Abolicja indywidualna polega natomiast na uwolnieniu od odpowiedzialności poprzez skierowanie aktu zakazującego wszczęcie lub nakazującego umorzenie postępowania karnego²⁵. Gdyby przyjąć, że obowiązująca w Polsce ustawa zasadnicza dopuszcza taką formę ułaskawienia, w praktyce oznaczałoby to wydanie aktu łaski osobie, wobec której nie zapadł jeszcze prawomocny wyrok skazujący, określający rodzaj i wysokość kary, więcej – nie przesądzający w ogóle o winie sprawcy przestępstwa a przecież nonsensem jest stosowanie prawa łaski wobec osoby niewinnej. Warto w tym miejscu wspomnieć o zasadzie domniemania niewinności sformułowanej w art. 42 ust. 3 Konstytucji, w myśl której „każdego uważa się za niewinnego dopóki jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu”. Patrząc więc na problem zdroworoządkowo należałoby zatem zadać pytanie co jest przedmiotem tak rozumianego ułaskawienia?

Brak ścisłych, precyzyjnie wytyczonych granic stosowania prawa łaski w art. 139 wzbudza w doktrynie, o czym już wspomniano, dość poważne spory. Część prawników rozumie ułaskawienie szeroko, przyznając Prezydentowi RP niczym nieograniczone prawo do korzystania z jego prerogatywy, pozostawiając mu wręcz dowolność w jej stosowaniu. Głos w tym sporze zabrał już dwukrotnie w 2017 r. Sąd Najwyższy przychyłając się do stanowiska po myśli którego okazanie łaski przez Prezydenta w formie abolicji indywidualnej „kłóci się” z podstawowymi założeniami Konstytucji RP, z tradycyjnym rozumieniem i stosowaniem tej instytucji jak i bogatym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego oraz Sądu Najwyższego. Akt taki narusza bowiem zasadę legalizmu wyrażoną w art. 7 stanowiącym, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa. Sąd Najwyższy uznał, że przepis ten „zawiera normę zakazującą domniemywania kompetencji takiego organu i tym samym nakazuje, by wszelkie działania organu władzy publicznej były oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej”²⁶ oraz w niezwykle interesującej uchwale siedmiu sędziów stwierdził, że „każdy organ władzy publicznej – zgodnie z treścią art. 7 Konstytucji – działa na podstawie i w granicach prawa, a zatem, każde prawo przynależne organowi władzy ma swoje granice, które wyznacza także zasada równowagi władz”²⁷. Także Trybunał Konstytucyjny w swoim wcześniejszym wyroku z 27 maja 2002 r.²⁸, „wyraźnie odrzucił w odniesieniu do organów władzy

²³ Por. B. Baran, *Prawo łaski w polskim systemie prawnym na tle powszechnym*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2011, s. 307.

²⁴ Por. P. Rogoziński, *Instytucja ułaskawienia w prawie polskim*, Warszawa 2009, s. 57 i n.

²⁵ Por. K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, dz. cyt., s. 237.

²⁶ Zob. Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r., sygn. akt WK 22/04

²⁷ Zob. Uchwała 7 sędziów SN z dn. 31.05.2017 r., sygn. akt I KZP 4/17, s. 28.

²⁸ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 323 oraz por. wyrok TK z 27 maja

publicznej zasadę: co nie jest zakazane jest dozwolone”²⁹.

Należy uznać, że w obecnym stanie prawnym abolicja indywidualna jest sprzeczna z zasadą trójpodziału władzy (art. 10 ust.1) oraz narusza zasadę niezależności władzy sądowniczej (art. 175 ust. 1). Zdanie takie podzielał A. Murzynowski (autor pierwszej monografii na temat prawa łaski napisanej jeszcze w czasach PRL-u, chociaż on akurat nie musiał, bo Rada Państwa była przecież w tamtym czasie polityczną emanacją Sejmu jako najwyższego organu władzy państwowej, a członkowie Rady państwa musieli być przecież posłami i dąłoby się w ostateczności w tym stanie rzeczy uzasadnić pogląd odmienny) pisząc, że „stosowana w tej formie łaska stanowi środek daleko idącej i trudnej do zaakceptowania w państwie praworządym i demokratycznym ingerencji jednego z najwyższych organów władzy państwowej w dziedzinę kompetencji organów sprawiedliwości”³⁰.

Omawiając relacje głowy państwa w obecnie obowiązującej Konstytucji z władzą sądowniczą w kontekście abolicji indywidualnej należy zwrócić uwagę na obecność w niej art. 177 stanowiącego, że wymiar sprawiedliwości sprawują sądy powszechne we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów. Prezydent nie jest więc zaiste upoważniony do rozstrzygania o winie osoby oskarżonej.

Zastosowanie więc dzisiaj abolicji indywidualnej narusza także przepis art. 126 ust. 3 zgodnie z którym „Prezydent Rzeczypospolitej wykonuje swoje zadania w zakresie i na zasadach określonych w Konstytucji i ustawach”. Na jego podstawie ustawa zasadnicza przyznała głowie państwa rolę „strażnika Konstytucji”, powierzyła mu czuwanie nad przestrzeganiem jej postanowień, czyniąc go gwarantem ciągłości władzy państwowej³¹. Podkreślić zatem należy, że Prezydent nie może swoich zadań wykonywać w sposób dowolny, a realizując je może sięgać jedynie po kompetencje ściśle i wyraźnie określone i przydane jego urzędowi w Konstytucji i ustawach nie zaś wyinterpretowywane wg swoistej logiki naruszającej istotę ustawy zasadniczej³².

Formuła abolicji indywidualnej godzi również, jak się wydaje, w dwie kolejne konstytucyjne zasady ze sfery wolności i praw osobistych tj. zasadę domniemania niewinności zadeklarowaną w art.42 ust. 3, o której już wspomniano oraz w zasadę prawa stron procesu do sądu potwierdzoną w art. 45 Konstytucji.

Rozszyfrowując zakres treści prawa łaski należy uwzględnić też praktykę jego stosowania, a więc to w jaki sposób dotychczasowi dysponenci tego prawa z niego korzystali. Jak zauważył Sąd Najwyższy w przywoływanej już uchwale z dnia 31.05.2017 r. „przez 95 lat obowiązywania polskich konstytucji prawo łaski było generalnie rozumiane jako indywidualny akt głowy państwa, który winien mieć zastosowanie tylko wobec osoby prawomocnie skazanej”³³. Znawcy problematyki, nie aprobująca jednak w/w tezy, K. Kaczmarczyk-Kłak sama w swojej ostatnio

2002 r., K 20/01, OTK A 2002, nr 3, poz. 34.

²⁹ Zob. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 323.

³⁰ Zob. A. Murzynowski, *Ulaskawienie...*, dz. cyt., s. 127.

³¹ Por. R. Piotrowski, dz.cyt., s. 170.

³² Zob. postanowienie TK w sprawie o sygn. KPT 2/08.

³³ Zob. tamże, s. 28.

wydanej monografii prawa łaski przyznaje, że „Pod rządami Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r. nie zdarzył się żaden przypadek okazania łaski w formie abolicji indywidualnej. Oznacza to, że kolejni decydenci nie stosują prawa łaski przed wydaniem orzeczenia w sprawie. Praktyka ta jest konsekwentna i jednolita”. Wspomniana autorka przywołuje dla udokumentowania tej informacji pismo Kancelarii Prezydenta RP – Biuro Obywatelstw i Prawa Łaski z 9 października 2013 r. znakBOŁ-510-436(4)-2013³⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia trudno jest zaakceptować pogląd, że w obecnie obowiązującym porządku prawnym, wprowadzonym przez Konstytucję w 1997 r. Prezydentowi RP przyznaje się prawo do okazywania łaski w formie aktu abolicji indywidualnej.

Ułaskawienie może dotyczyć jedynie osoby żyjącej. Teza taka wydaje się być zasadna z uwagi na ściśle osobisty charakter aktu łaski. Akt taki kierowany do konkretnej osoby ma za zadanie zmienić sytuację prawną tej osoby poprzez wniesienie w jej życie pewnych korzyści na przyszłość, a to możliwe jest tylko wobec osoby żyjącej³⁵.

Prawo łaski nie może jednak polegać na rehabilitacji skazanego ponieważ kłóci się to z podstawowym celem prawa łaski. Nie służy ono bowiem przewracaniu skazanemu dobrego imienia ani też oczyszczenia go z zarzutów lecz polega na darowaniu zasądzonej przez sąd kary³⁶. Nie jest też formą wybaczenia sprawcy czynu zabronionego³⁷. Poprzez wydanie aktu łaski Prezydent nie uniewinnia osoby skazanej (bo czyniąc to wszedłby ewidentnie w kompetencje wymiaru sprawiedliwości i w konflikt z nim) lecz łagodzi lub daruje karę, ergo musi ona być definitywnie, prawomocnie orzeczona.

W drodze aktu łaski jest możliwe całkowite lub częściowe darowanie każdej kary, każdemu skazanemu przez sąd polski niezależnie od typu popełnionego przestępstwa, zawsze jednak prawomocnie orzeczonej przez sąd, albo jej złagodzenie, a także zawieszenie wykonania orzeczonej kary albo samego środka karnego czy też innych tzw. publiczno-prawnych skutków skazania³⁸. Beneficjentem ułaskawienia może być obywatel polski, cudzoziemiec lub apatryda. Wynika to z faktu, że polska jurysdykcja rozciąga się na wszystkich przebywających na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dlatego też Prezydent dysponuje wobec nich prawem łaski³⁹.

Z tych samych względów prawo łaski nie może jednak być zastosowane wobec obywateli polskich skazanych przez sądy zagraniczne. Wyjątek stanowią skazani, którzy wykonują karę pozbawienia wolności w Polsce, pod warunkiem, że konwencje międzynarodowe nie stanowią inaczej⁴⁰.

Prawo łaski nie dotyczy odpowiedzialności cywilnej lecz represyjnej. Prezydent nie może w formie aktu łaski darować zasądzonemu powództwa cywilnego lub odszkodowania (zadośćuczynienia). Tradycyjnie już ułaskawienie może dotyczyć

³⁴ K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 439.

³⁵ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 325.

³⁶ Por. tamże, s. 324.

³⁷ Por. A. Murzynowski, *Ułaskawienie...*, dz. cyt., s. 52.

³⁸ Zob. postanowienie SN z 25 września 2003 r., w sprawie III KO 31/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz.2043.

³⁹ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 425.

⁴⁰ Por. tamże, s. 425, 426.

jedynie kar o charakterze publicznoprawnym⁴¹.

Obowiązująca Konstytucja nie wyklucza ułaskawienia w formie darowania kary w całości lub części, jej zamianie na inną (łagodniejszą), warunkowego zawieszenia jej wykonania, warunkowego przedterminowego zwolnienia, a także na zatarcia skazania. Potwierdza to praktyka ułaskawieniowa⁴².

Prezydent stosując prawo łaski ma swobodę w kształtowaniu treści aktu łaski natomiast już nie dowolność⁴³. Głowa państwa nie może aktem łaski wprowadzać rodzajów kar, które nie są znane ustawie⁴⁴, ponieważ tylko ustawa może określać kary w myśl art. 42 ust.1 Konstytucji, a głowa państwa może operować jedynie sankcjami znanymi ustawie. Nie jest również możliwe ustanowienia w akcie łaski środka karnego nieprzewidzianego rodzajowo w obowiązującym ustawodawstwie. Nie wiąże natomiast Prezydenta granice poszczególnych kar. Może więc on złagodzić karę poniżej jej dolnej granicy ustawowego zagrożenia za dane przestępstwo⁴⁵.

Konstytucja nie reguluje przebiegu postępowania ułaskawieniowego dlatego też zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 8 ust. 2 ustawy zasadniczej stanowiącej, że „przepisy Konstytucji stosuje się bezpośrednio, chyba że Konstytucja stanowi inaczej”, art. 139 może być stosowany bezpośrednio i samoistnie⁴⁶. Oznacza to, że Prezydent może ułaskawić w dowolnym momencie, powołując się na ten przepis, bez konieczności zasięgnięcia opinii jakiegokolwiek organu władzy publicznej jak i samego skazanego, co już wcześniej zostało zauważone. Tradycyjnie jednak obowiązujący kodeks postępowania karnego reguluje tę kwestię. Przepisy zawarte w dziale XII p.t. „Postępowanie po uprawomocnieniu się orzeczenia”(rozdział 59 „Ułaskawienie”) przewidują dwa tryby postępowania o prawo łaski. Pierwszy, na podstawie art. 560 może przybrać formę prośby o ułaskawienie samego skazanego lub innej osoby, wymienionej w tym przepisie (tryb zwykły). Tryb drugi uregulowany przez art. 567 k.p.k. wszczynany jest z inicjatywy Prokuratora Generalnego lub na żądanie Prezydenta RP (z urzędu). Należy pamiętać, że przepisów kodeksu postępowania karnego nie można traktować jako ograniczających Prezydenta czy też narzucających mu obowiązek ułaskawienia w oparciu o zawarte w nich regulacje. Głowa państwa może okazać łaskę bezpośrednio, na podstawie art. 139 z pominięciem procedur wynikających z Kodeksu Postępowania Karnego. Taki sposób ułaskawienia doktryna nazywa bezwzględnie prezydenckim lub konstytucyjnym. Charakteryzuje się tym, że Prezydent decyduje nie tylko czy i w jaki sposób ułaskawi ale także jaki będzie przebieg całego postępowania ułaskawieniowego⁴⁷.

Prawo łaski jest instytucją występująca od dawna w ustroju wielu państw Europy i świata. Piastunem tego prawa była zawsze głowa państwa – monarcha w ustroju monarchicznym i prezydent w ustroju republikańskim. Dlatego też prawo to identyfikowane jest jako wręcz klasyczny przeżytek starych atrybutów suweren-

⁴¹ Por. tamże, s. 324.

⁴² Por. tamże, s. 439.

⁴³ Por. K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP...*, dz. cyt., s. 281.

⁴⁴ Por. tamże.

⁴⁵ Por. tamże.

⁴⁶ Por. A. Chorążewska, *Model prezydentury w praktyce politycznej...*, dz. cyt., s. 251.

⁴⁷ Por. K. Kaczmarczyk-Kłak, *Prawo łaski w Polsce na tle...*, dz. cyt., s. 455.

ności monarchy⁴⁸. Warto też dodać, że z prawa tego w różnych epokach i w wielu krajach często korzystano w kontrowersyjny sposób. Również w kontekście polskim, mimo wieloletniej, utrwalonej tradycji co jakiś czas opinia publiczna zostaje poruszona informacją o nadużyciu czy też nieprawidłowym zastosowaniu tego prawa przez głowę państwa.

Ostatnie, kontrowersyjne okazanie łaski przez prezydenta Andrzeja Dudę wobec byłego koordynatora służb specjalnych i innych trzech wysokich rangą b. członków kierownictwa CBA z 2007 r. wykazało, że problem interpretacyjny prawa łaski został niedostatecznie rozważony przez doktrynę. Dlatego też, zasadnym postulatem wydaje się ograniczenie przesłanek prawa łaski i uczynić nimi wyłącznie względy sprawiedliwościowe i humanitaryzmu, bo de facto taka została wskazana istota tej instytucji. W doktrynie prawa konstytucyjnego pojawił się wręcz pogląd reprezentowany przez J. Ciapałę, iż w obecnych warunkach ustrojowych i funkcjach Prezydenta RP instytucja prawa łaski nie ma już w ogóle uzasadnienia⁴⁹.

Poza wszystkim należy podkreślić, że w stosunkowo dużej liczbie aktów łaski (od prezydentury Lecha Wałęsy włącznie do listopada 2015 r. prezydenci Polski podpisali łącznie 8 307 ułaskawień⁵⁰) podejmowanych przez prezydentów RP, sytuacji wymagających krytyki było realnie niewiele. Tym nie mniej okoliczności takich nawet niewielu decyzji poważnie rzutują na obraz konkretnej prezydentury, stanu demokracji jak i na stopień zaufania społecznego wobec władzy publicznej w Polsce.

Bibliografia

- Baran B., *Prawo łaski w polskim systemie prawnym na tle powszechnym*, Oficyna Wydawnicza „Humanitas”, Sosnowiec 2011.
- Chorążewska A., *Model prezydentury w praktyce politycznej po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2008.
- Ciapała J., *Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989-1997)*, Warszawa 1999.
- Glacjar R., Migalski M., *Prezydent w Polsce po 1989 r.*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2006.
- <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/prawo%20łaski.html> [18.06.2017].
- Kaczmarczyk-Kłak K., *Prawo łaski w Polsce na tle porównawczym dawniej i współcześnie*, Rzeszów 2013.
- Kozłowski K., *Prawo łaski prezydenta RP. Historia. Regulacja. Praktyka.*, Beck, Warszawa 2013.
- Mateja A., *Po co istnieje prawo łaski. Duch przeciw literze*, „Tygodnik Powszechny” 2005, nr 51.
- Murzynowski A., *Ułaskawienie w Polsce Ludowej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965.

⁴⁸ Por. Z. Witkowski, *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej 1921-1935*, Wyd. PWN, Warszawa-Poznań-Toruń 1987, s. 83.

⁴⁹ Por. J. Ciapała, *Prezydent w systemie ustrojowym Polski (1989-1997)*, Warszawa 1999, s. 306-309.

⁵⁰ Źródłem danych statystycznych jest <https://pl.wikipedia.org/wiki/Ułaskawienie> [18.06.2017].

- Piotrowski R., *Stosowanie prawa łaski w świetle Konstytucji RP*, „Studia Iuridica” 2006, vol. XLV.
- Postanowienie SN z 25 września 2003 r., w sprawie III KO 31/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz.2043.
- Postanowienie TK z 21 lutego 2007 r., Ts 47/06, OTK B 2007, nr 1, poz.40.
- Riedl K., *Koncepcja pojęć zastanych w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, „Przegląd Sejmowy” 2015, nr 5(130).
- Rogoziński P., *Instytucja ulaskawienia w prawie polskim*, Warszawa 2009.
- Sąd Najwyższy w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 r. sygn. WK 22/04.
- SN wyciąg z protokołu sygn. Akt II KK 313/16.
- Uchwała SN sygn. akt I KZP 4/17.
- Witkowski Z., Bień-Kacała A., *Prawo Konstytucyjne*, Toruń 2015.
- Witkowski Z., *Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej 1921-1935*, Wyd. PWN, Warszawa-Poznań-Toruń 1987.
- Wyrok TK z 27 maja 2002 r., K 20/01, OTK A 2002, nr 3, poz. 34.